

KADIN DAYANIŞMA VAKFI
YOKSULLUK NAFAKASI
İZLEME RAPORU

HAZIRLAYANLAR:
F. CEREN AKÇABAY VE ZEKİYE KARACA BOZ

YAZAR : F. CEREN AKÇABAY
ARAŞTIRMA KORDİNATÖRÜ: ZEKİYE KARACA BOZ
Ankara, Eylül, 2024

KADIN DAYANIŞMA VAKFI

Kadın Dayanışma Vakfı 1993 yılında, kadına yönelik şiddet ve bu şiddetin temelindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadele etmek üzere kurulmuştur. Çalışmalarını dayanışma anlayışıyla, gönüllü kadınların destekleriyle ve feminist ilkelerle sürdüren Vakıf, bünyesindeki Kadın Danışma Merkezinde, şiddete maruz bırakılan kadınlara ücretsiz sosyal, hukuki ve psikolojik destek sunmaktadır.

Bu yayın Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir. İçeriğinden yalnızca Kadın Dayanışma Vakfı sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

I. YÖNETİCİ ÖZETİ	2
II. GİRİŞ.....	5
III. MEVCUT DURUM	6
IV. YÖNTEM	9
V. İZLEME BULGULARI.....	10
VI. SONUÇ VE TAVSİYELER	14
VII. KAYNAKÇA	16

KISALTMALAR;

AİHS:	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BM:	Birleşmiş Milletler
CEDAW:	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiyesine İlişkin Sözleşme
İstanbul Sözleşmesi:	Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi
KDV:	Kadın Dayanışma Vakfı
KONDA:	Konda Araştırma ve Danışmanlık A.Ş.
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMK:	Türk Medeni Kanunu
YRP:	Yeniden Refah Partisi

Yönetici Özeti

Kadın Dayanışma Vakfı 1993 yılında, kadına yönelik şiddet ve bu şiddetin temelindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadele etmek üzere kurulmuş bağımsız bir sivil toplum kuruluşudur. Çalışmalarını dayanışma anlayışıyla, gönüllü kadınların destekleriyle ve feminist ilkelerle sürdüren Vakıf, bünyesindeki Kadın Danışma Merkezinde, şiddete maruz bırakılan kadınlara ücretsiz sosyal, hukuki ve psikolojik destek sunmaktadır. Vakıf, çeşitli kurum, kuruluş ve bireylerden sağlanan bağışlar ve üye katkılarıyla maddi kaynak yaratarak, gönüllü çalışanların destekleriyle varlığını sürdürmekte ve kadına yönelik şiddete ilişkin kamuoyunu bilgilendirme ve savunuculuk faaliyetleri yürütmektedir.

Vakıf, Türkiye’de özellikle kadınların ve çocukların yaşamında önemli yer tutan nafaka sorununa ilişkin 2019 yılında bir rapor yayınlamış ve konunun araştırma sonucu elde edilen veriler üzerinden tartışılmasına katkıda bulunmuştur. Yoksulluk nafakası, adalete erişimde dezavantajlı gruplar arasında sayılan kadınlar ve çocuklar bakımından sağlık hakkı, eğitim hakkı, barınma hakkı, sosyal ve kültürel hayata katılma hakkı gibi temel ekonomik ve sosyal haklara erişimde önemli bir yer taşımaktadır.

Bu izleme raporu, halen gündemden düşmemiş olan ve Ekim 2024’te başlayacak yeni yasama döneminde TBMM gündemine gelmesi beklenen yeni yoksulluk nafakası düzenlemesine ilişkin tartışmalara; aradan geçen beş senede ailenin korunması politikalarının nafaka hakkı üzerindeki etkisini göstermeyi, nafaka hakkının diğer insan hakları ile ilişkisini, nafaka hakkının ihlal edilmesinin farklı alanlardaki insan haklarının da ihlaline yol açtığını ortaya koymayı ve güncel verilerle yeniden katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Çalışmanın eksenini belirleyen izlemede üzerinde durulan husus Türkiye’nin uluslararası insan haklarına ilişkin taahhütleri çerçevesinde

yoksulluk nafakası konusunda yeni bir düzenlemeye ihtiyaç olup olmadığıdır. Bu bağlamda, izlemede insan haklarına ilişkin yükümlülükler çerçevesinde yoksulluk nafakası ile ilgili uygulamada karşılaşılan sorunlar ve nafaka talebi olan davalarda kadına yönelik şiddet olgusu inceleme konusu yapılmıştır. Bu izlemede 16 farklı ilde Aile/Asliye Hukuk Mahkemelerince görülmüş 155 adet (boşanma davası ile beraber ya da boşanma davası sonrası açılan) nafaka davası dosyası incelenerek yoksulluk/iştirak/yardım nafakası konusunda güncel verilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca nafaka süreçleri hakkında daha derinlemesine bilgi sahibi olabilmek için incelenen dava dosyalarından 8’inin tarafı olan kadınlarla yarı-yapılandırılmış çevrimiçi yahut yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

Yaptığımız izleme çalışması sonucu elde ettiğimiz bulgular şu şekilde kategorize edilmiştir;

Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi: Türkiye Cumhuriyeti hükümeti kadına yönelik şiddet verilerini kamuoyu ile paylaşmadığı gibi bu veriler hakkında kanaat oluşturmayı sağlayabilecek adli istatistikleri de sınırlı şekilde yayınlamaktadır. Verilerin tutulmaması ya da paylaşılması nedeniyle şiddetle mücadele politikası ve belirlenen yöntemler yetersiz kalmakta, kadınlara şiddetsiz bir yaşam sağlanamamakta, nafaka hakkı ile ilişkili olarak başta yaşam hakkı olmak üzere özel hayata saygı ve kişinin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkının ihlal eden şiddet önlenememektedir.

Adalet Erişim Hakkı, Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı: Nafaka talebi bulunan dava dosyaları incelendiğinde mahkemelerin daha çok çocuklar için yapılan nafaka taleplerini kabul ettiği görülmektedir. Mahkemeler, kadınların kendileri için talep ettiği yoksulluk nafakalarının yüzde 43’ünü kabul etmiştir. **Bunun yanında yargılama süresinin uzunluğunun hük-**

medilen nafaka miktarının düşük kalmasında çok önemli bir etken olduğu görülmüştür.

Güncel ekonomik koşullara göre çok düşük düzeyde belirlenen nafaka miktarı, kadınların ve çocukların sağlıklı bir ortamda yaşamasına, elverişli barınma hakkına, temel gıda ihtiyaçlarını dahi karşılayamayarak yaşam hakkının özüne ilişkin beslenme hakkı ve eğitim hakkına erişememesi sonucunu yaratmaktadır. Bu ekonomik koşullarda yaşamaya zorlanarak sadece hayatta kalmaya çalışma mücadelesi veren kadınların maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkı ihlal edilmektedir.

Kadına yönelik şiddet beyanı bulunan yargılamalarda can güvenliği tehdidi nedeniyle kadınların haklarından vazgeçtiği görülmüştür. Adil yargılanma hakkının sistematik ihlali ne yol açan bu durum, vazgeçilen mali haklar nedeniyle aynı zamanda özel yaşama saygı duyulması hakkı ile maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkının da ihlali sonucunu doğurmaktadır.

Özel hayata saygı hakkı ve maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirmesi ile sağlıklı yaşam, barınma ve beslenme hakları: İncelenen nafaka dosyalarından, büyük bölümü sosyal güvenlik kapsamında dahi olmayan kadınların şiddetten kaçınmak için açtıkları boşanma davalarında hükmedilen nafaka miktarları ortalama 1.179,40 TL'dir. Bu ortalama mevcut asgari ücretin yüzde 6,9'una karşılık gelmektedir. **Tespit edilen en önemli sorun ise nafaka ödemelerine ilişkindir.** Mevcut dosyalarda mahkemeler tarafından hükmedilen nafakaların yüzde 44'ü nafaka yükümlüleri tarafından ödenmemiştir. Çok düşük düzeyde belirlenen bu nafakaları da tahsil edemeyen kadınlar, önemli oranda velayetini aldıkları çocuklarıyla birlikte asgari yaşam standardını sağlayamamakta, özel hayata saygı duyulması hakkı ile maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına kavuşmamaktadır.

Nafaka davalarının tarafı kadınlarla yapılan görüşmelerde **kadınlar boşandıktan sonra, özellikle çocukları varsa bağımsız bir konut edinemediklerini, çalışsalar da ancak ailelerinden aldıkları sosyo-ekonomik destekle yaşamlarını sürdürdüklerini dile getirmiştir.**

İzleme çalışması sonunda çıkardığımız so-

nuçlar ve oluşturduğumuz tavsiyeler şunlardır:

Yoksulluk nafakası konusunda dile getirilen sorunların tamamının temelinde toplumdaki mevcut cinsiyet eşitsizliği ve hiyerarşisi yer almaktadır. Yoksulluk nafakasından kadınların daha fazla yararlanıyor oluşu, ancak kadınların eşit birer vatandaş konumunda bulunduğu, eğitim ve çalışma hakları konusunda eşit imkanlara sahip olduğu, evlilikle birlikte ücretsiz ev içi emeğin doğal yüklenicisi olarak görülmediği ve kamusal hayattan çekilmeye zorlandıkları zaman sorgulanabilir hale gelecektir.

Yargı reformları sosyo-hukuki verilerle ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bir bakış açısı ile planlanmalıdır. Türkiye'de adalete erişim konusunda yaşanan problemler ayrımcılığa uğrama ihtimali yüksek dezavantajlı gruplar bakımından had safhadadır. Kadınlar, toplam nüfusa oranlarına rağmen geleneksel eril değerlerden kaynaklanan dezavantajlı gruplardan biridir. İzleme verileri kadınların yasal hak ve güvencelere erişimde yaşadığı sorunları ortaya koymaktadır.

Uzun yargılama nedeniyle usul hukukundan kaynaklanan hak kaybının önüne geçilebilmesi için nafaka davaları taleple bağlılık ve davanın genişletilmesi yasağı ilkelerinin istisnası olmalı, nafaka miktarı tarafların karar tarihindeki ekonomik koşullarına göre belirlenmeli ve nafaka tahsilatı Mahkemeler ve İcra Daireleri gibi devlet mercileri tarafından takip edilmelidir.

Türkiye Cumhuriyeti hükümeti İstanbul Sözleşmesinden çekilme kararından sonra ailenin korunması odaklı bir şiddetle mücadele planı uygulamaya başlamıştır. Sözleşmeden çekilmenin ve ailenin korunması politikasının kadına yönelik şiddet üzerindeki etkisi ise veri paylaşımının yokluğundan dolayı belirsizdir. Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Aile Sosyal Hizmetler Bakanlığı toplumsal cinsiyete dayalı şiddete ilişkin veri toplamalı ve paylaşmalıdır.

İncelenen dosyaların dörtte birinde şiddet iddiaları ile karşılaşılmıştır. Bu nedenle, kadına yönelik şiddetle mücadele yöntemlerinin Türkiye toplumunun geleneksel değer yargılarından arındırılıp toplumsal cinsiyet eşitsizliği verileri dikkate alınarak daha etkili bir şekilde ele alın-

ması gerektiği sonucunu yinelemek gerekmiştir.

Kadınların ve çocukların özel hayata saygı hakkı ile kişinin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme, sağlıklı yaşam, barınma ve beslenme hakları gözetilerek nafaka miktarının kişilerin yoksulluk durumu, günün ekonomik koşulları ile birlikte, tarafların sosyal ve mali güçleri ve yaşam tarzları değerlendirilerek takdir edilmesi sağlanmalıdır.

Nafaka yükümlüsünün mali gücü mahkemelerce, tarafların sunduğu deliller dışında mali veriler izlenerek res'en ayrıntılı şekilde araştırılmalıdır. Nafaka yükümlüsünün değil nafaka alacaklısının ihtiyaçları öncelenerek, özellikle velayeti kadına bırakılan çocuk/çocuklar olduğunda asgari yaşam standardının altında yoksulluk ve iştirak nafakası belirlenmelidir.

Kadına yönelik şiddet beyanı bulunan yargılamalarda güvenlik tehdidini ortadan kaldıracak -barınma ve kreş desteği gibi- önlemler alınmadan karar verilmemelidir. Nafaka ve diğer mali yükümlülükler belirlenirken iradenin özgürce oluşmasını sağlayacak önlemler alınmalıdır. Özellikle, mahkemenin de denetim yükümlülüğü bulunan anlaşmalı boşanma protokolünde adalete ve hakkaniyete aykırı hükümlerin yer almasının önüne geçilmeli, hakimler hak ve taleplerinden vazgeçen kadınları özel olarak dinlemeli, kadınların mahkemelerde görev yapan psikolog ve sosyal hizmet uzmanları ile görüşmesi sağlanmalı, uzmanlarca yapılacak değerlendirme çerçevesinde gerekirse kararlarını gözden geçirmeleri için zaman tanınmalı, anlaşma koşullarının özgür irade ile oluşturduğu kanaatine ulaşıldıktan sonra anlaşma protokolünün onaylanmasına karar verilmelidir.

Giriş

Yoksulluk Nafakası İzleme Raporu kamuoyunu uzun süredir meşgul eden ve Ekim 2024'te başlayacak yeni yasama döneminde TBMM gündemine gelmesi beklenen yeni yoksulluk nafakası düzenlemesine ilişkin tartışmalara yeniden katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Nafaka hakkı özellikle de boşanma sonrasında kadınların ve çocukların sosyo-ekonomik koşulları açısından belirleyici nitelikte olan yoksulluk nafakası Türk Medeni Kanunu'nun 175. maddesinde düzenlenmiştir. Düzenlemeye göre, boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf, kusuru daha ağır olmamak koşuluyla geçimi için diğer taraftan mali gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir. Yoksulluk nafakasına hükmedilirken nafaka yükümlüsünün kusuru aranmaz ancak; yoksulluk nafakasına hükmedilebilmesi talep şartına bağlıdır. Hâkim, talep olmaması halinde yoksulluk nafakasına kendiliğinden hükmedemez. Yoksulluk nafakası talebi dava kesinleşinceye kadar davanın her aşamasında ileri sürülebilir.

Kadınlar ve çocuklar bakımından sağlık hakkı, eğitim hakkı, barınma hakkı, sosyal ve kültürel hayata katılma hakkı gibi temel ekonomik ve sosyal haklara erişimde önemli bir yeri olan yoksulluk nafakası devletlerin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmeleri gereği saygı gösterme, koruma ve gereğini yerine getirme yükümlülükleri çerçevesinde ele alınmalıdır.¹ Buna rağmen, 2016 Boşanmaların Önlenmesi Meclis Araştırma Komisyonu raporundan beri yoksulluk nafakası kadın haklarını törpüleyecek şekilde geleneksel ailenin korunması

perspektifi içinde ele alınmaktadır.

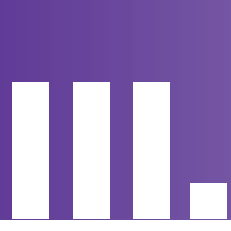
2019 yılında daha kapsamlı bir düzenleme için yeniden ele alınacağı belirtilerek geri çekilen yoksulluk nafakası teklifi 2022 yılından itibaren kadının soyadı, boşanmada kusur şartı, aile hukukunda arabuluculuk gibi birçok değişiklik içerecek kapsamlı bir Türk Medeni Kanunu "reform"u içinde tekrar konuşulmaya başlanmıştır. Kadın Dayanışma Vakfı 2019 yılı Kasım ayında yayınladığı ilk Yoksulluk Nafakası Araştırması ile tekil örnekler etrafında sürdürülen nafaka tartışmasına toplumsal gerçekliklere uygun bir yaklaşım geliştirmeye çalışmıştır. 2019 Yoksulluk Nafakası Araştırmasının² ortaya koyduğu nafaka türleri, nafaka miktarları, ödeme oranları ve boşanma davalarının gerisindeki toplumsal cinsiyete dayalı şiddet kamuoyunda önemli bir etki bırakmıştır.³ Ancak aksini gösteren sosyolojik verilere ve toplumsal tepkiye rağmen aradan geçen beş yılda mevcut yoksulluk nafakası düzenlemesi bir sorun olarak gösterilmeye devam etmekte, nafaka düzenlemesi tartışması sık sık raftan indirilerek Medeni Kanun alanındaki farklı değişiklik önerileri ile birlikte yeniden gündeme getirilmektedir.

Hazırlanan yoksulluk nafakası izleme raporu, geçen beş senede ailenin korunması politikalarının nafaka hakkı üzerindeki etkisini göstermeyi, nafaka hakkının diğer insan hakları ile ilişkisini, nafaka hakkının ihlal edilmesinin farklı alanlardaki insan haklarının da ihlaline yol açtığını ortaya koymayı ve güncel verilerle yoksulluk nafakası tartışmasına katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

1 Özge Yücel Dericiler, Sosyal Haklara İlişkin Devlet Yükümlülükleri ve Devletin Değişen İşlevi, HFSA 23, s. 120-128, <https://hfsa-sempozyum.com/wp-content/uploads/2019/02/HFSA23-Dericiler.pdf> (24.07.2024)

2 2019 Yoksulluk Nafakası Araştırması, Kadın Dayanışma Vakfı, Ankara, <https://www.kadindayanismavakfi.org.tr/yayinlar/yoksulluk-nafakasi-raporu-2019/> (erişim tarihi: 24.07.2024)

3 Rapor konusunda basına yansıyan bilgiler için bkz. 1 Kasım 2019 tarihli Bianet Haberi, <https://bianet.org/haber/nafakalarin-sa-dece-yuzde-20-7-si-odeniyo-215254> ; 31 Ekim 2019 Evrensel Gazetesi Haberi, <https://www.evrensel.net/haber/389948/yoksulluk-nafakasi-arastirma-raporu-ortalama-nafaka-262-tl> (erişim tarihi: 24.07.2024)

Mevcut Durum

Eşler ve çocuklar arasındaki bakım ve geçin-dirme yükümlülüğü açısından düzenlendiği için bakım nafakası olarak adlandırılan iştirak ve yoksulluk nafakasının verilmiş amacı; eşlerin ve/veya çocukların boşanma sürecinde ve boşanma sonrasında barınma, eğitim, beslenme, sağlık, giyim gibi temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesinin sağlanmasıdır. Çocukların fiziksel, ruhsal, toplumsal ve düşünsel gelişmesini sağlayacak hayat şartlarına sahip kılınması temel olarak anne babanın yükümlülüğündedir.

Yoksulluk nafakası, adalete erişimde dezavantajlı gruplar arasında sayılan kadınlar ve çocuklar bakımından sağlık hakkı, eğitim hakkı, barınma hakkı, sosyal ve kültürel hayata katılma hakkı gibi temel ekonomik ve sosyal haklara erişimde önemli bir yer taşımaktadır. Uluslararası insan hakları hukukunda kadınlar ve çocuklar bakımından Türkiye Cumhuriyeti'nin de taraf olduğu sosyal, ekonomik ve kültürel hakları garanti altına alan çok sayıda düzenleme söz konusudur. BM Şartı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ile Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiyesine İlişkin Sözleşme (CEDAW) ve Çocuk Hakları Sözleşmesi bu düzenlemelerin başında gelmektedir. Bu belgelerde özel olarak korunmaya muhtaç kişi ve grupların korunması ve desteklenmesine ilişkin haklar mevcut olduğu gibi, kadınlar ve çocuklar bakımından sağlık, eğitim, barınma, sosyal ve kültürel hayata katılma hakkı gibi haklar ayrı ayrı düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 2. ve 3. maddesi ile 26. maddesi CEDAW'ın 1., 2. ve 15. maddelerindeki düzenlemelere aykırı şekilde anayasa ve medeni kanundaki cinsiyetler arası eşitliği esas alan pek çok düzenlemeyi ayrımcılık yasağı ve kanun önünde eşitlik ile cinsiyetler arası eşitlik ilkelerini düzenlemektedir.

Ayrıca BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 17. maddesi (özel Hayatın Gizliliği), 23. maddesi (ailenin Korunması); CEDAW'ın 1., 3. ve 13. maddeleri gereği kadınların tıpkı erkekler gibi özel hayata saygı hakkı ve buna bağlı olarak kişinin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme, sağlıklı yaşam, barınma ve beslenme hakları vardır. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 27. maddesi hükmünde ise çocuğun bedensel, zihinsel, ahlaksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine hakkı olduğu, bu sorumluluğun sahip oldukları olanaklar ve mali güçleri çerçevesinde öncelikle çocuğun anne ve babasına ve bakımını üstlenecek diğer kişilere ait olduğu belirtilmiştir. Yine BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 2., 3., 6., 7. maddeleri ile CEDAW'ın 19. ve 35. Tavsiye Kararları kadına yönelik şiddetin önlenmesi ile ilişkili düzenlemeler ve öneriler içermektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 17. maddesinde düzenlenen herkesin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkı, AİHS'nin 8. maddesi çerçevesinde özel yaşama saygı hakkı kapsamında güvence altına alınan fiziksel ve zihinsel bütünlük hakkı da bireyin kendisini gerçekleştirme ve kendisine ilişkin kararlar alabilme hakkına karşılık gelmektedir. Anayasa'nın 5. maddesinin devlete yüklediği pozitif yükümlülükler gereği¹, bireyler arası ilişkiler alanında olsa da, kişinin maddi ve manevi varlığının korunması hakkına saygıyı sağlamaya yönelik tedbirlerin alınmasını zorunlu kılar. Devletin pozitif yükümlülüğü; etkili mekanizmalar kurmak, bu kapsamda gerekli usule ilişkin güvenceleri sunan yargısal prosedürleri sağlamak, bu suretle yargısal ve idari makamların bireylerin idare ve özel kişilerle olan uyumsuzluklarında etkili, adil bir karar vermelerini temin etmek sorumluluğunu da içermektedir.

1 TC Anayasası'nın 5. maddesi şu düzenlemeyi içerir: "Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır"

Yargı makamlarınca temel hak ve özgürlüklerin özel hukuk kişileri arasındaki uyumsuzluklar incelenirken de göz önünde bulundurulması, gerekli usule ilişkin güvenceleri haiz olan bir yargılama yapılması gerekmektedir.

Ulusal ve uluslararası düzenlemeler göz önüne alındığında, nafakaların belirlenmesi ve takdirinin kamu düzeniyle ilgili olduğu açıktır ve uluslararası standartlar gereği nafaka tartışmasının devletin saygı gösterme, koruma ve gereğini yerine getirme yükümlülükleri çerçevesinde ele alınması gerekmektedir. Yoksulluk nafakasının öngörülmesinin sebebi ise eşler arasındaki bakım ve yardım yükümlülüğünün, evlilik birliğinin sona ermesinden sonra da belirli ölçüde devamını sağlamaktır. Yoksulluk nafakasının temeli, boşanan taraflardan birisinin boşanma sonucunda düşmüş olduğu yoksulluk halinin, evliliğin sağladığı güven duygusu, sosyal dayanışma fikri ve ahlaksal değerler gereğince nispeten giderilmeye çalışılmasıdır.

Mahkemelerin nafaka kararı verirken göz önünde bulundurması gereken temel ölçü; iştirak nafakası yönünden çocuğun (TMK m.182), yoksulluk nafakası yönünden ise boşanma sonucunda yoksulluğa düşmüş veya düşecek olan (TMK m.175) kusursuz ya da daha az kusurlu eşin giyinme, beslenme, sağlık, barınma, eğitim, ulaşım gibi zorunlu giderleri olmalıdır. Yasada “yoksulluk” kavramı kanunda tanımlanmamış olmakla birlikte Yargıtay uygulamasında, “yeme, giyinme, barınma, sağlık, ulaşım, kültür, eğitim” gibi kişinin maddi varlığını geliştirme bakımından zorunlu ve gerekli görülen harcamalar karşısında bu düzeyde gelire sahip olmayanlar “yoksul” olarak kabul edilmekte; yoksulluk durumunun tespitinde günün ekonomik şartları, tarafların sosyal ve ekonomik koşulları ile hayat tarzları dikkate alınmakta-

dır. Yargıtay asgari ücretle çalışmayı nafaka talebine engel olarak görmemekle asgari ücret düzeyinde gelirin yoksulluğu ortadan kaldırmadığını kabul etmektedir.¹

Uygulamadaki bu düzenlemelere ve içtihatlarla rağmen Boşanma Komisyonu Raporunun ardından başlayıp 2018 yılı sonu itibariyle yoğunlaşan yoksulluk nafakası tartışmasını 2020 yılından itibaren yeniden kamuoyunun gündemine gelmiştir.² Oysa nafaka hakkı bilhassa yoksulluk nafakası konusunda yapılan çeşitli araştırmalar bu görüşü desteklemektedir. Kadın Dayanışma Vakfı 2019 Yoksulluk Nafakası Araştırması, İstanbul Barosu 2020 Adli Yardım Bürosu Yoksulluk Nafakası Raporu ve 2021 Diyarbakır Barosu Kadın Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi Nafaka Araştırması Raporu nafaka bakımından hukuk uygulamasındaki gerçek ihtiyacın nafaka miktarlarında artış ve yoksulluk (ve iştirak) nafakalarının tahsil edilmesi hususunda değişiklikler olduğunu ortaya koymuştur.³ 2020 yılı Mart ayında KONDA tarafından yapılan kamuoyu araştırması sonucunda yayınlanan rapor ise toplumun mevcut yoksulluk nafakası düzenlemesinden rahatsızlık duymadığını göstermiştir.⁴ Ülke genelinde 29 ilde 15 yaş ve üzeri 3594 kişiyle hanelerinde yapılan yüz yüze görüşmeler sonucu hazırlanan rapora göre boşanma sonrası maddi imkanı olmayan kişilere ihtiyaç duyduğu sürece eski eşi tarafından yoksulluk nafakası ödenmesini destekleyen kişilerin oranı yüzde 76’dır.

Önce kadın hakları savunucuları ve feminist örgütlerin tepkisi ardından da 11 ile yayılan deprem faciası ve seçimler nedeniyle 2023 yılı sonuna kadar askıda kalan Medeni Kanun değişiklik önerileri, seçimler sonrasında tekrarlanmıştır.⁵ 2023 Ekim ayında Cumhur İtti-

1 İlgili kararlar için bkz. Hukuk Genel Kurulunun 07.10.1998 tarih ve E:1998/2-656, K:1998/688; 05.05.2004 tarih ve E:2004/3-251, K:2004/248; 28.02.2007 tarih ve E:2007/3-84, K:2007/95; 16.05.2007 tarih ve E:2007/2-275, K:275; 11.03.2009 tarih ve E:2009/2-73, K:2009/118; 10.11.2010 tarih ve E:2010/2-614, K:2010/597 Sayılı ilamları.

2 Dönemin Adalet Bakanı Abdülhamit Gül 12 Şubat 2020 tarihinde yaptığı açıklamada yoksulluk nafakası konusunda değişikliğe ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. 12 Şubat 2020 tarihli ve “Meclisten geçmesi beklenirken bazı değişiklikler yapılması gündemde! EYT, af, 3600 ek gösterge, nafaka...” başlıklı Takvim haberi, <https://www.takvim.com.tr/ekonomi/2020/02/11/meclisten-gecmesi-beklenirken-bazi-degisiklikler-yapilmasi-gundemde-eyt-af-3600-ek-gosterge-nafaka/2> (erişim tarihi: 24.07.2024)

3 İstanbul Barosu, Nafaka Raporu, Mart 2019, [https://static.bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/002/925/original/NAFAKA_RAPORU_-_MAKALE_\(2\)-dönüştürüldü_\(2\).pdf?1584011689](https://static.bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/002/925/original/NAFAKA_RAPORU_-_MAKALE_(2)-dönüştürüldü_(2).pdf?1584011689); Aslı Pasinli, Hatice Demir, Mahkeme Kararları Işığında Nafaka Araştırması: Hukuki Bir İnceleme, Diyarbakır Barosu Kadın Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Mart 2021. İstanbul Barosu, Nafaka Raporu, Mart 2019, [https://static.bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/002/925/original/NAFAKA_RAPORU_-_MAKALE_\(2\)-dönüştürüldü_\(2\).pdf?1584011689](https://static.bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/002/925/original/NAFAKA_RAPORU_-_MAKALE_(2)-dönüştürüldü_(2).pdf?1584011689)

4 KONDA Nafaka Raporu, 2020, <https://konda.com.tr/rapor/19/nafaka-dosyasi> (erişim tarihi: 26.07.2024)

5 Haziran 2023’te göreve getirilen Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı Mahinur Özdemir Göktaş’ın yaptığı ilk açıklamalardan biri “süresiz nafaka ödeme uygulamasının kabul edilemez” olduğu yönünde olmuştur. Ancak siyasi iktidarın asıl tepki çeken açıklaması yeni Adalet Bakanı

fakı ortaklarından Yeniden Refah Partisi (YRP) Meclisteki beş milletvekilinin ortak imzası ile yoksulluk nafakasının 5 yıl ile sınırlandırılmasını ve nafaka alan tarafın mağduriyetinin devam etmesi halinde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca oluşturulacak bir fon ile ödemenin yapılmasını öngören kanun teklifini TBMM'ne sunmuştur. YRP teklifi 10 Mayıs 2024'te gerekçesinde çeşitli değişiklikler yaparak yeniden TBMM'ne vermiştir. Meclisin Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonuna verilen kanun teklifi, nafakanın bir hak olmaktan çıkarılarak sosyal yardıma dönüştürülmesi tehlikesi barındırmaktadır. Yeni yasama yılıyla birlikte Ekim ayında bu teklifin komisyon görüşmelerine devam edilmesi beklenmektedir.¹

9. Yargı Paketi olarak bilinen 39 maddelik "Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

Teklifi" ise 3 Temmuz 2024 tarihinde TBMM başkanlığına sunulmuş ama kamuoyu ve sivil toplumun tepkileri, medeni hukuk ve aile hukuku alanında dillendirilen pek çok değişikliğin, beklenenin aksine 9. Yargı Paketinde yer almasını sağlamıştır.² Söz konusu kanun teklifinde boşanmada kusur ve tazminat ile yoksulluk nafakası düzenlemelerine ilişkin Türk Medeni Kanunu yahut 6284 sayılı Kanuna ilişkin tartışmalı herhangi bir değişiklik önerisi yer almazken kadının soyadı düzenlemesine yer verilmiştir. 9. Yargı Paketinin, 1 Ekim'de başlayacak yeni yasama dönemine ertelenmesine sebep olmuştur. Bu nedenle, Ekim ayında başlayacak yeni yasama dönemi hem yoksulluk nafakası düzenlemesi hem de diğer tartışmalı Medeni Kanun düzenlemeleri bakımından önemli bir sürece karşılık gelecektir.

Yılmaz Tunç'un "aile hukukunu sil baştan ele alacağız" şeklindeki ifadesi olmuştur. 31 Ağustos 2023 tarihli Yeni Şafak haberi, <https://www.yenisafak.com/gundem/adalet-bakani-tunctan-suresiz-nafaka-aciklamasi-aile-hukukunu-sil-bastan-ele-alacagiz-4556737> (erişim tarihi: 26.07.2024)

1 12 Mayıs 2024 tarihli Ekmek ve Gül haberi, <https://ekmekvegul.net/gundem/yeniden-refahtan-ikinci-kez-nafaka-karsiti-kanun-teklifi> (02.08.2024)

2 3 Temmuz 2024 tarihli Medyascope Haberi, <https://medyascope.tv/2024/07/03/9-yargi-paketi-tbmmye-sunuldu-soyadi-duzenlemesine-yer-verilen-pakette-6284-etki-ajanligi-ve-af-kanunu-yer-almadi/> (02.08.2024)

IV.

Yöntem

Çalışmanın¹ eksenini belirleyen izlemede üzerinde durulan husus Türkiye'nin uluslararası insan hakları sözleşmelerinden doğan yükümlülükleri bağlamında yoksulluk nafakası konusunda yeni bir düzenlemeye ihtiyaç olup olmadığıdır. Bu bağlamda izlemede yoksulluk nafakası ile ilgili uygulamada karşılaşılan sorunların neler olduğu ve nafaka talepli davalarda kadına yönelik şiddet olgusu da inceleme konusu yapılmıştır. Bu izlemede 16 farklı ilde² Aile/Asliye Hukuk Mahkemelerince görülmüş 155 adet (boşanma davası ile beraber ya da boşanma davası sonrası açılan) nafaka davası dosyası³ incelenerek yoksulluk/iştirak/yardım nafakası konusunda güncel verilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Dava dosyası toplama sürecinde önce Kadın Dayanışma Vakfı'nın gönüllü avukat ağı ile daha önce farklı çalışmalarda bir arada bulunduğu kadın avukatlara izlemenin amacı, kapsamı ve metodu hakkında bilgi verilmiş, avukatlardan ellerindeki karara çıkmış ve/veya kesinleşmiş nafaka dava dosyaları ile ilgili kişisel olmayan verileri (anonim kalmak kaydı ile) paylaşmaları ve izlemeyi çevrelerindeki meslektaşlarına tanıtarak nafaka dosyaları ile ilgili bilgi paylaşımı talebini onlara da ulaştırmaları istenmiştir. Erişilen dosyaların tamamı MAXQDA programı ile nitel ve nicel analize tabi tutulmuştur.

Dolayısıyla izlemenin merkezinde amaçlı ve kartopu örneklem teknikleri bir arada kullanılarak 16 farklı ilde karara bağlanmış 155 nafaka dosyası yer almaktadır. Bu dosyalar ikinci derecede doküman olarak sistematik ve derinlemesine şekilde incelenerek izleme çalışmasının konusu yapıldığı gibi elde edilen veriler nicel analizden de geçirilmiş, daha sonra ise elde edilen sonuçlar tablolar haline getirilerek uzmanlar tarafından yorumlanmıştır. İzlemede ayrıca nafaka süreçleri hakkında daha derinlemesine bilgi sahibi olabilmek için incelenen dava dosyalarından 8'ine taraf kadınlarla yarı-yapılandırılmış online yahut yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden üçü katılımcılar Ankara dışında yaşadığı için online olarak beşi ise yüz yüze yapılmıştır. Ortalama 40 dakika süren görüşmelerde dosya incelemesi sonrası oluşturulan soru formlarındaki sorular sorularak nafaka davalarına taraf olan kadınların yargılamaların süresi, sürecin ekonomik ve psikolojik etkileri, nafaka hakkının diğer haklarla ilişkisi, kararların hakkaniyete uygunluğu, nafakanın tahsil olanakları ve yeterliliği hakkındaki görüşleri alınmıştır. Yapılan görüşmelerden elde edilen notlar çalışmanın amacı ve dava dosyalarından elde edilen nicel verilerle birlikte değerlendirilerek rapora eklenmiştir.

1 Yöntem ve izleme bulgularının tamamı yayınlanacak Kadın Dayanışma Vakfı 2024 Yoksulluk Nafakası Araştırmasında yer almaktadır. Araştırma metni rapor ekinde yer almaktadır. Bkz. EK 1.

2 Çalışmada incelenen dava dosyaları Ankara, İstanbul, Adana, Aksaray, Eskişehir, Kayseri, Kırıkkale, Çorum, Zonguldak, Mersin, Antalya, Yozgat, Konya, Van, Diyarbakır ve İzmir mahkemelerinde görülmüştür.

3 155 dava dosyasının; 118 tanesi hem boşanma hem nafaka davası olarak 37 tanesi ise yalnızca nafaka davası olarak açılmıştır. Boşanma davalarından 16'sı anlaşmalı olarak açılıp sonuçlanmış dosyalarken, 26 dosya çekişmeli olarak açılıp anlaşmalıya dönüşmüş, 76 dosyada ise yargılama çekişmeli olarak başlamış ve sonuçlanmıştır. Boşanma davası harici açılan nafaka davalarının 20'si nafaka miktarının arttırılmasına, 13'ü nafaka bağlanmasına, 3'ü nafaka miktarının indirilmesine, biri ise nafakanın kaldırılmasına ilişkindir.

İzleme Bulguları

Bu izlemede 16 ilde görülmüş 155 adet dava dosyası incelenerek yoksulluk/iştirak/yardım nafakası konusunda güncel verilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmada incelenen dava dosyaları Ankara, İstanbul, Adana, Aksaray, Eskişehir, Kayseri, Kırıkkale, Çorum, Zonguldak, Mersin, Antalya, Yozgat, Konya, Van, Diyarbakır ve İzmir mahkemelerinde görülmüştür. 155 dava dosyasının; 118 tanesi hem boşanma hem nafaka davası olarak 37 tanesi ise yalnızca nafaka davası olarak açılmıştır. İzleme Ulaşılan dava dosyaları 2013 ila 2024 tarihleri arasında açılan davaları kapsamaktadır. Davalara ilişkin kararlar ise 2015 ila 2024 yılları arasında verilmiştir.

İzleme Bulguları uluslararası insan hakları standartları bakımından ele alınmıştır:

Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi: Türkiye’de uzun süredir toplumsal cinsiyete dayalı kadına yönelik şiddet önemli bir sorun olmakla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti Avrupa Konseyinin ilgili insan hakları düzenlemesi olan İstanbul Sözleşmesinden çekilme kararı almış sonrasında ailenin korunması odaklı bir şiddetle mücadele planı uygulamaya başlamıştır. Sözleşmeden çekilmenin ve ailenin korunması politikasının kadına yönelik şiddet üzerindeki etkisi ise veri paylaşımının yokluğundan dolayı belirsizdir. Türkiye Cumhuriyeti hükümeti kadına yönelik şiddet verilerini kamuoyu ile paylaşmadığı gibi bu veriler hakkında kanaat oluşturmayı sağlayabilecek adli istatistikleri de sınırlı şekilde yayınlamaktadır. Adalet Bakanlığı tarafından yayınlanan son adli istatistikler ise 2020-2021 yıllarına aittir. Ancak izlemede incelenen dosyaların önemli bir bölümünde kadına yönelik ve ev içi şiddet iddiası mevcuttur ve iddialar incelemenin ilk yapıldığı tarih olan 2019’dan bugüne artış göstermiştir.

İzleme çalışması kapsamında incelenen boşanma davası dosyalarının yüzde 88,4 gibi önemli bir oranında şiddet iddiası bulunmak-

tadır. Dosyalardaki şiddet iddialarının yüzde 97’si psikolojik şiddet, yüzde 73’ü fiziksel şiddet, yüzde 60’ı ekonomik şiddet, yüzde 17’si cinsel şiddet ve yüzde 1’i dijital şiddet iddiasıdır. İncelenen dava dosyalarında yüzde 25 oranında ceza soruşturması/kovuşturması bulunmaktadır. Birçok dosyada kadınlar, eşlerinin kendilerini öldürmeye çalıştığını, evlilik içi tecavüze maruz kaldıklarını, hamile iken dahi fiziksel şiddet gördüklerini, eve kilitletiklerini, psikolojik şiddet gördüklerini, sürekli aşağılamaya maruz kaldıklarını, borçlandırıldıklarını ve mallarını satmaya zorlandıklarını dile getirerek farklı şiddet iddialarında bulunmuşlardır. Dava dosyalarının yüzde 42’sinde 6284 sayılı Kanunun uygulaması doğrultusunda verilmiş kararlara rastlanmıştır. Bu dosyalardan iki tanesinde kadın ve erkeğin karşılıklı talepleri ile alınmış tedbir kararları varken dosyalardan yalnız birinde tedbir başvurusu bir erkeğe aittir.

Adalete Erişim Hakkı, Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı: İzlemede nafaka talebi bulunan dava dosyaları incelendiğinde mahkemelerin daha çok çocuklar için yapılan nafaka taleplerini kabul ettiği görülmektedir. Mahkemeler, kadınların kendileri için talep ettikleri tedbir nafakalarını yüzde 73’ünü yoksulluk nafakalarını ise yüzde 43’ünü olumlu yönde karara bağlarken çocuklar için talep edilen tedbir nafakasında bu oran yüzde 87, iştirak nafakasından ise yüzde 62’dir. Mahkemeler yardım nafakası talepli 4 dosyada bu talepleri kabul etmiştir. Bu veriler aynı zamanda mahkemelerden boşanma davası veya evlilik sürerken alınabilen tedbir nafakası kararlarının çıkma olasılığının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak kadınlar bakımından tedbir nafakası talebinin karar bağlanma oranı da çocuklara kıyasla oldukça düşüktür.

Oysa izleme kapsamında incelenen dosyalarda davalara taraf olan kadınların temel insan hakları düzeyleri genel ülke verileri-

le uyumlu şekilde erkeklerden geri olduğu tespit edilmiştir. Kadın ve erkekler arasında eğitim düzeyi bakımından tespit edilen paralellik ise meslek ve gelir düzeyi itibariyle yaşanan uçurumu daha da ilginç kılmaktadır. Davalara taraf kadınların yüzde 2,7'si okuma yazma bilmezken, yüzde 13'ü ilkokul, yüzde 8,7'si ortaokul, yüzde 33,9'u lise, yüzde 30,4'ü üniversite, yüzde 6,5'i yüksek lisans mezunudur. Erkeklerin ise yüzde 15'i ilkokul, 11'i ortaokul, 30'u lise, yüzde 35'i üniversite ve yüzde 2'si yüksek lisans mezunudur. Dosyalarda ki verilere göre işsiz kadınların oranı yüzde 48 iken erkeklerde bu oran sadece yüzde 9 'dur. Dosyaların içeriklerindeki bilgilere göre, dava ya taraf kadınların yüzde 47'si herhangi bir gelire sahip değildir. Düzenli gelire sahip olmayan kadınların oranı ise yüzde 5'tir. Asgari ücret altında çalışan kadınlar yüzde 2; asgari ücretle çalışan kadınlar yüzde 11; asgari ücretin üzerinde çalışan kadınlar ise yüzde 35 oranındadır. Erkeklerin gelir düzeyleri ise kadınların gelir düzeyine oranla önemli ölçüde yüksektir. Herhangi bir geliri olmayan erkeklerin oranı sadece yüzde 7 iken, düzenli gelire sahip olmayan erkeklerin oranı yüzde 8; asgari ücret altında çalışan erkeklerin oranı ise yüzde 5'tir. Asgari ücretle çalışan erkeklerin oranı yüzde 16; asgari ücret üstü çalışan erkeklerin oranı ise yüzde 64'tür. Erkeklerin yüzde 80'i asgari ücret ve üzeri ücretle çalışırken bu oran kadınlarda yüzde 46'dan ibarettir.

Buna karşın hükmedilen yoksulluk nafakası miktarlarına bakıldığında, tutarların yüzde 36'sı en fazla aylık 500 TL, yüzde 69'u en fazla aylık 1000 TL'dir. 1001-1500 TL arasında hükmedilen yoksulluk nafakası, yoksulluk nafakası talep edilen dosyalar içinde yüzde 14'e karşılık gelirken, 1501 – 2000 TL arasında yüzde 11'e, geri kalan yüzde 6, 2501 TL üzeri tutarlara karşılık gelmektedir. Ortalama yoksulluk nafakası tutarları ile çocuklar arası iştirak nafakası tutarları arasında ise fark vardır.

İzlemede incelenen dosyalarda hükmedilen ortalama nafaka tutarları ise şöyledir:

- Hükmedilen ortalama **yoksulluk nafakası: 1.179,40 TL**
- Hükmedilen ortalama **eş için tedbir nafakası: 1.150,00 TL**

- Hükmedilen ortalama **çocuk için iştirak nafakası: 1.422,59 TL**

Anlaşmalı olarak açılan ya da çekişmeli açılıp anlaşmalı boşanmaya dönüşen davalarda yoksulluk nafakasının ya talep edilmediği ya vazgeçildiği ya da çok düşük miktarlarda yoksulluk nafakası talep edildiği görülmüştür. Çekişmeli boşanma olarak açılıp anlaşmalı boşanmaya dönüşen 26 dosyanın 24'ünde şiddet beyanı bulunmaktadır. Bu dosyaların 16'sında yoksulluk nafakası talebi yoktur ya da talepten vazgeçilmiştir. Kadınların yoğun şiddet iddiasının bulunduğu dosyalarda anlaşma protokolünün özgür irade ile düzenlenip düzenlenmediğinin araştırılması gerekir. TMK'nun 166/3. maddesi uyarınca; boşanma kararı verilebilmesi için, hakimin tarafları bizzat dinleyerek iradelerinin serbestçe açıklandığına kanaat getirmesi ve boşanmanın mali sonuçları ile çocukların durumu hususunda taraflarca kabul edilecek düzenlemeyi uygun bulması şarttır. Hakim, tarafların ve çocukların menfaatlerini göz önünde tutarak bu anlaşmada gerekli gördüğü değişiklikleri yapabilir. Bu değişikliklerin taraflarca da kabulü halinde boşanmaya hükümlenir. Hakimin tarafları bizzat dinlemesi gereği kadın şiddet uygulayan erkekle aynı sanda duruşma salonunda bulunmak ve onun karşısında karar vermek zorunda kalmaktadır. Kamu otoritesi önünde olsa da kendisine sistematik şiddete uygulayan erkek ile aynı ortamda bulunmasının kadının iradesini baskı altına alma olasılığı yüksektir. Bu sistematik sorun ile kadınların adil yargılanma hakkının sistematik ihlali riski vardır. Bu nedenle, hak ve taleplerinden vazgeçen kadınları hakimler ayrıca dinlemeli, mahkemelerde görev yapan psikolog ve sosyal hizmet uzmanları ile görüşmesi sağlanmalı, uzmanlarca yapılacak değerlendirme çerçevesinde gerekirse kararlarını gözden geçirmeleri için zaman tanınmalı, anlaşma koşullarının özgür irade ile olduğu kanaatine ulaşıldıktan sonra karar verilmelidir.

Yargılama süresini hükmedilen nafaka miktarının düşük kalmasında çok önemli bir etken olduğu görülmüştür. Örneğin 25.06.2013 tarihinde ağır şiddete maruz kaldığı için hiçbir kişisel eşyasını alamadan 10 aylık çocuğuyla evden ayrılmak zorunda kalan kadının; boşanma ve ortak çocuğun velayetinin

kendisine verilmesi, çocuk için 750,00-TL tedbir ve karar ile iştirak nafakası olarak devamı istemiyle açtığı dava 16.02.2015 tarihinde boşanma ve çocuk için 300,00.-TL tedbir nafakası kararı ile sonuçlanmıştır. Tarafların nafaka yönünden temyiz ettiği karar, Yargıtay tarafından 24.05.2016 tarihinde iştirak nafakası çok bulunarak bozulmuştur. Bozma kararından sonra davacı 28.04.2019 tarihinde mahkemeye; davanın açıldığı tarihin üzerinden 6 yıla yakın süre geçtiği, ortak çocuğun 7 yaşına geldiği ve ihtiyaçlarının arttığı, ekonomik koşulların değiştiği gerekçesiyle nafaka talebini 1.000,00.-TL olarak değiştirdiğini açıklayan ıslah dilekçesi verilmiştir. Mahkeme 10.03.2020 tarihinde 300,00.-TL tedbir nafakasına, kararın kesinleştiği tarihte 150.TL artırılarak aylık 440,00.-TL iştirak nafakası olarak devamına karar vermiştir. Bu karar da temyiz edilmiş ve Yargıtay miktardaki toplam hatasını düzelterek iştirak nafakasının aylık 440,00.-TL olarak kesinleştiren 14.01.2021 tarihli kararı vermiştir. Davanın açılması ile nafaka kararının kesinleşmesi arasındaki süre 7 yıl, 6 ay, 20 gündür. Dava açıldığında 10 aylık olan ortak çocuk nafaka kararının kesinleştiği tarihte 8,5 yaşına gelmiştir. Ancak nafaka kararı davanın açıldığı tarihteki koşullara ve o tarihte talep edilen miktara göre kesinleşmiştir.

Yine ağır şiddete maruz kalan kadının 03.10.2017 tarihinde açtığı boşanma davası sonucu 08.07.2019 tarihinde aylık 200,00.-TL tedbir, kararın kesinleşmesinden sonra aylık 250,00.-TL yoksulluk nafakası kararı 03.11.2021 tarihinde kesinleşmiştir. Dava tarihi ile kesinleşme tarihi arasındaki süre 4 yıl, 1 aydır ve **hükmedilen 250,00.-TL nafaka miktarı 2019 yılındaki net asgari ücretin (2.020,59.-TL) yüzde 12,37'si iken 2021 yılı asgari ücretinin (3.040,87.-TL) yüzde 8,22'sine karşılık gelmektedir.**

Bu örnekler, nafaka hakkı çerçevesinde yaşanan ve pek çok dosyada gözlemlenen, yargılamanın uzamasından ve usul hukukundan kaynaklanan bu sistematik sorunun adil yargılanma hakkını ihlal ettiğini ortaya koymaktadır.

Özel hayata saygı hakkı ve maddi ve mane-

vi varlığını koruma ve geliştirmesi ile sağlıklı yaşam, barınma ve beslenme hakları:

İzleme çalışması çerçevesinde incelenen nafaka dosyalarının içeriğinden anlaşıldığı üzere son dönemde (Ağustos 2024) 19.271 TL'ye çıkan açlık ve 62.722 TL'ye ulaşan yoksulluk sınırına rağmen büyük bölümü sosyal güvenlik kapsamında dahi olmayan kadınların şiddetten kaçınmak için açtıkları boşanma davalarında evlilik sonrası dayanışma yükümlülüğünün bir parçası olarak hükmedilen nafaka miktarları ortalama 1.179,40 TL'dir. Bu ortalama mevcut asgari ücretin yüzde 6,9'una karşılık gelmektedir. Son açıklanan verilere göre ortalama yoksulluk nafakasının açlık sınırına oranı yüzde 6,21 yoksulluk sınırına oranı yüzde 1,87'dir.¹ Yoksulluk ve açlık sınırının dört kişilik aile giderlerine göre hesaplanması yoksulluk nafakası tutarlarının oransal düşüklüğünü anlamsız kılmaz. Kadınlar büyük oranda müşterek çocukların velayetini aldığı gibi, son yayınlanan verilere göre ortalama yoksulluk nafakasının tek başına yaşam maliyeti olan 24.962 TL'ye oranı sadece yüzde 4,72'dir. Bu oranlar yapılan görüşmelerde özellikle müşterek çocukların bakımını üstlenen katılımcıların ailelerinden almak zorunda kaldıklarını belirttikleri maddi desteği anlaşılır kılmaktadır. Veriler daha ayrıntılı incelendiğinde enflasyon oranına paralel şekilde artan nafaka taleplerine mahkemeler cevap vermediği ve nafaka miktarlarında anlamlı bir artış söz konusu olmadığı görülmektedir. İncelenen dosyaların yüzde 48,72'sinde mahkemeler 501-1500 TL arasında yoksulluk nafakasına hükmedilmiştir ve bu aralıktaki yoksulluk nafakalarının ortalaması ise 997,37 TL'dir.

Yapılan incelemelerde tespit edilen önemli sorun ise nafaka ödemelerine ilişkindir.

Mevcut dosyalarda mahkemeler tarafından hükmedilen nafakaların yüzde 44'ü nafaka yükümlüleri tarafından ödenmemiştir. Ödenmeyen nafakalar için yüzde 38 oranında icra yoluna başvurulmuş, başvuru dosyalarından yüzde 70'inde tamamen, yüzde 10'unda ise kısmen icra yoluyla tahsilat gerçekleştirilebilmiştir. Başvurulan yüzde 20 dosyada icra yoluyla da tahsilat yapılamamıştır. Nafaka ödenmemesi nedeniyle İcra Ceza Mahkemesine başvurulduğu belirtilen dosya sayısı ic-

1 Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonunun (Türk-İş) yaptığı Ocak 2024 Açlık ve Yoksulluk Sınırı İstatistikleri, <https://www.turkis.org.tr/turk-is-agustos-2024-aclik-ve-yoksulluk-siniri/> (erişim tarihi: 04.09.2024).

raya başvuranlar içinde yüzde 27 oranındadır ve toplam 146 nafaka yükümlüsünden yüzde 10'u nafaka borcunu ödemediği için bu yolla cezaya çarptırılmıştır.

İzlemenin bir parçası olarak nafaka davalarının tarafı kadınlarla yapılan yüz yüze ve online görüşmelerde istatistiklere yansımayan sorunlar da tespit edilebilmiştir. **Yapılan görüşmelerde kadınlar boşandıktan sonra, özellikle çocukları varsa bağımsız bir konut edine-mediklerini, çalışmaları da ancak ailelerinden aldıkları sosyo-ekonomik destekle yaşamlarını sürdürdüklerini dile getirmiştir.** Çocukların velayeti ağırlıklı bir oranla kadınlarda olduğu için, evde tek başına kalamayacak yaşta çocuğu olan kadınlar çalışma olanağı da bulamamaktadır. Katılımcıların tamamı ödenen yoksulluk nafakası ve iştirak nafakalarının tahsilinde zorluklar yaşadıklarını, nafaka miktarlarının çok düşük olduğunu, bu nedenle de çocuklarının ve kendilerinin temel ihtiyaçlarını dahi karşılamakta zorlandıklarını dile getirmiştir.

Yargıtay kararlarında yoksulluk kavramına ilişkin olarak oluşturulan içtihadı rağmen, boşanan kadınlar, kendileri ve çocuklarının maddi ve manevi varlıklarını koruma ve geliştirme, barınma, sağlık ve eğitim gibi temel insan haklarına erişememekte, hayatlarını zorluk içinde sürdürmeye çalışmaktadırlar.

Mahkemelerde nafaka miktarına, tarafların yüzeysel bir kolluk araştırması (çoğu zaman telefon görüşmesi) ile belirlenen ekonomik ve sosyal durum verileri üzerinden karar verilmektedir. Nafaka yükümlüsünün tüketim alışkanlıkları izlenerek dahi ulaşılabilecek temel verileri kadının sunması gerekmektedir. Devletin kolaylıkla ulaşabileceği bilgileri, sınırlı güç ve olanağı sahip kadınların sunması beklenmekte, erkeklerin evlilik içinde mal varlığını gizleme konusundaki yaygın alışkanlıkları nedeniyle kadınlar bu bilgileri sunamamaktadır. Bunun sonucu nafaka yükümlüsünün gerçek mali durumu belirlenemediğinden düşük nafaka miktarına hükmedilmektedir. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı uyarınca davanın açıldığı tarihteki koşullara

göre karar verilmesi gerektiği için yargılama devam ederken nafaka yükümlüsünün ekonomik gücü iyileşse de davanın açıldığı tarihteki verilere göre karar verilmektedir.

Nafakanın, nafaka alacaklısının temel ve zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabilecek, asgari bir yaşam sürdürmesini sağlayacak miktarda belirlenmesi gerekirken nafaka yükümlüsünün ödeyebileceği en uygun miktara göre karar verilmesi nafaka hakkının özünü yok etmektedir. Nafaka yükümlüsünün ödemekten kaçınmak için kayıt dışı çalıştığı, mal varlığını gizlediği bilinen bir gerçektir. İzleme sonucu elde edilen veriler, nafaka alma hakkına sahip kadın lehine hükmedilen nafaka miktarının, yaşamını sürdürebilmek için zorunlu azami beslenme ihtiyacını dahi karşılamadığını göstermektedir.

Uzun yargılamalar nedeniyle dava açılırken talep edilen nafaka miktarı yargılamanın sonunda güncel değerini kaybetmektedir. Hukuk Muhakemesi Kanunu'nun 75., 141. ve 319. maddeleri dava ve yanıt dilekçelerinden sonraki aşamalarda ortaya çıkan olguların ileri sürülmesine ve talebin değiştirilmesine engel olduğundan yargılamanın başında talep edilen nafaka miktarı karar tarihindeki ekonomik gerçeğe uygun olmamaktadır.

Boşanma ile birlikte talep edilen yoksulluk nafakası konusunda karar verilmiş olsa bile bu karar kesinleşinceye dek nafaka miktarının yükseltilmesi için dava açılmamakta, açılrsa da ilk davanın kesinleşmesi beklenmektedir. Bu da kadınların asgari yaşam koşullarını sağlayacak nafaka miktarına ulaşmasının önünde bir engeldir.

Belirlenen nafaka miktarının değişen ekonomik koşullara göre artırılması için kadınların yeniden dava açması, avukatlık ücreti ve yargılama giderleri külfetine katlanması gerekmektedir. Bunun önüne geçilmesi amacıyla hükmedilen nafakanın her yıl artırılmasına da karar verilebileceğine ilişkin yasal düzenleme yapılmışsa da artış oranları genel olarak enflasyon verilerine göre belirlenmekte, gerçek ekonomik verilerin altında kalmaktadır.

Sonuç ve Tavsiyeler

Yoksulluk nafakası konusunda dile getirilen sorunların tamamının temelinde toplumdaki mevcut cinsiyet eşitsizliği ve hiyerarşisi yer almaktadır. Yoksulluk nafakasından kadınların daha fazla yararlanıyor oluşu ancak kadınların eşit birer vatandaş konumunda bulunduğu, eğitim ve çalışma hakları konusunda eşit imkanlara sahip olduğu, evlilikle birlikte ücretsiz ev içi emeğin doğal yüklenicisi olarak görülmediği ve kamusal hayattan çekilmeye zorlandıkları zaman sorgulanabilir hale gelecektir. Şu an nafaka hakkı bakımından sorun, zorunlu giderlerin yanında dile getirmeye dahi değmeyecek oranlarda hükmedilmesi değil, yükümlüler tarafından ödenmeyen yoksulluk nafakalarıdır.

İzleme bulguları sonucu mevcut hak ihlallerinin önlenmesi için önerilerimiz şöyledir:

- Yargı reformlarının sosyo-hukuki verilerle ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bir bakış açısı ile planlanmalıdır. Türkiye’de adalete erişim konusunda önemli problemler yaşanmaktadır. Bu problemler ayrımcılığa uğrama ihtimali yüksek dezavantajlı gruplar bakımından had safadadır. Kadınlar toplam nüfusa oranlarına rağmen geleneksel eril değerlerden kaynaklı olarak bu dezavantajlı gruplardan biridir. KDV tarafından 2019 ve 2024’de incelenen dosyalar taraf kadınların toplumsal konumlarının ikincil olduğunu teyit etmektedir. Üstelik araştırma verileri kadınların yasal hak ve güvencelere erişimde yaşadığı sorunları ortaya koymaktadır.
- Yargılamanın uzunluğu hem maddi hem manevi baskı oluşturarak kadınların haklarından vazgeçmelerine yol açmaktadır. Uzun yargılama nedeniyle usul hukukundan kaynaklanan hak kaybının önüne geçilebilmesi için nafaka davaları taleple bağlılık, davanın genişletilmesi yasağı ilkelerinin istisnası olmalı, nafaka miktarı tarafların karar tarihindeki ekonomik

koşullarına göre belirlenmeli ve nafaka tahsilatı Mahkemeler ve İcra Daireleri gibi devlet mercileri tarafından takip edilmelidir.

- Türkiye’de toplumsal cinsiyete dayalı kadına yönelik şiddet uzun süredir önemli bir sorun olmakla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti Avrupa Konseyinin ilgili insan hakları düzenlemesi olan İstanbul Sözleşmesinden çekilme kararı almış sonrasında ailenin korunması odaklı bir şiddetle mücadele planı uygulamaya başlamıştır. Sözleşmeden çekilmenin ve ailenin korunması politikasının kadına yönelik şiddet üzerindeki etkisi ise veri paylaşımının yokluğundan dolayı belirsizdir. Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Aile Sosyal Hizmetler Bakanlığı toplumsal cinsiyete dayalı şiddete ilişkin veri toplamalı ve paylaşmalıdır.
- İzlemede incelenen dosyaların önemli bir bölümünde kadına yönelik ve ev içi şiddet iddiası mevcuttur ve iddialar izlemenin ilk yapıldığı tarih olan 2019’dan bugüne artış göstermiştir. İncelenen dosyaların dörtte birinde şiddet iddiaları ile karşılaşmıştır. Bu nedenle, kadına yönelik şiddetle daha etkili bir şekilde mücadele edilmesi zorunluluğunun tekrar vurgulanması gerektiği sonucuna varılmıştır.
- Mahkemeler kadınların ve çocukların özel hayata saygı hakkı ile kişinin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme, sağlıklı yaşam, barınma ve beslenme haklarını gözeterek nafaka miktarını kişilerin yoksulluk durumu, günün ekonomik koşulları ile birlikte, tarafların sosyal ve mali güçleri ve yaşam tarzlarını değerlendirerek takdir etmelidir.
- Nafaka ödememek için mal kaçırma, işten çıkma gibi iddialar mahkemelerce

ciddiyetle araştırılmalı, sosyal ve ekonomik durum araştırmaları tarafların sunduğu deliller dışında mali veriler izlenerek res'en, ayrıntılı şekilde yapılmalıdır. Nafaka yükümlüsünün değil nafaka alacaklısının ihtiyaçları öncelenerek, özellikle velayeti kadına bırakılan çocuk/çocuklar olduğunda asgari yaşam standardının altında yoksulluk ve iştirak nafakası belirlenmesi önlenmelidir.

- Kadına yönelik şiddet beyanı bulunan yargılamalarda güvenlik tehdidini ortadan kaldıracak -barınma ve kreş desteği gibi- önlemler alınmadan karar verilmemelidir. Nafaka ve diğer mali yükümlükler belirlenirken iradenin özgürce oluş-

masını sağlayacak önlemler alınmalıdır. Özellikle, mahkemenin de denetim yükümlülüğu bulunan anlaşmalı boşanma protokolünde adalete ve hakkaniyete aykırı hükümlerin yer almasının önüne geçilmeli, hakimler hak ve taleplerinden vazgeçen kadınları özel olarak dinlemeli, kadınların mahkemelerde görev yapan psikolog ve sosyal hizmet uzmanları ile görüşmesi sağlanmalı, uzmanlarca yapılacak değerlendirme çerçevesinde gerekirse kararlarını gözden geçirmeleri için zaman tanınmalı, anlaşma koşullarının özgür irade ile oluştuğu kanaatine ulaşıldıktan sonra anlaşma protokolünün onaylanmasına karar vermemelidir.

Kaynakça

- 31 Ekim 2019 Evrensel Gazetesi Haberi, <https://www.evrensel.net/haber/389948/yoksulluk-nafakasi-arastirma-raporu-ortalama-nafaka-262-tl>
- 1 Kasım 2019 tarihli Bianet Haberi, <https://bianet.org/haber/nafakalarin-sadece-yuzde-20-7-si-odeniyo-215254> ;
- 2019 Yoksulluk Nafakası Araştırması, Kadın Dayanışma Vakfı, Ankara, <https://www.kadindayanismavakfi.org.tr/yayinlar/yoksulluk-nafakasi-raporu-2019/>
- 2024 Yoksulluk Nafakası Araştırması, Kadın Dayanışma Vakfı, Ankara. (yayımlanacak, rapor ekinde yer almaktadır)
- 12 Şubat 2020 tarihli ve “Meclisten geçmesi beklenirken bazı değişiklikler yapılması gündemde! EYT, af, 3600 ek gösterge, nafaka...” başlıklı Takvim haberi, <https://www.takvim.com.tr/ekonomi/2020/02/11/meclisten-gecmesi-beklenirken-bazi-degisiklikler-yapilmasi-gundemde-eyt-af-3600-ek-gosterge-nafaka/2>
- 12 Mayıs 2024 tarihli Ekmek ve Gül haberi, <https://ekmekvegul.net/gundem/yeniden-refah-tan-ikinci-kez-nafaka-karsiti-kanun-teklifi>
- 3 Temmuz 2024 tarihli Medyascope Haberi, <https://medyascope.tv/2024/07/03/9-yargi-pake-ti-tbmm-ye-sunuldu-soyadi-duzenlemesine-yer-verilen-pakette-6284-etki-ajanligi-ve-af-kanunu-yer-almadi/>
- Aile Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar ile Boşanma Olaylarının Araştırılması ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu (Boşanma Komisyonu Raporu), <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/467d92ef-288e-48e4-b9d8-a8fac51d9dfc>
- Aslı Pasinli, Hatice Demir, Mahkeme Kararları Işığında Nafaka Araştırması: Hukuki Bir İnceleme, Diyarbakır Barosu Kadın Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Mart 2021.
- İstanbul Barosu, Nafaka Raporu, Mart 2019, [https://static.bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/002/925/original/NAFAKA_RAPORU_-_MAKALE_\(2\)-dönüştürüldü_\(2\).pdf?1584011689](https://static.bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/002/925/original/NAFAKA_RAPORU_-_MAKALE_(2)-dönüştürüldü_(2).pdf?1584011689)
- KONDA Nafaka Raporu, 2020, <https://konda.com.tr/rapor/19/nafaka-dosyasi>
- Özge Yücel Dericiler, Sosyal Haklara İlişkin Devlet Yükümlülükleri ve Devletin Değişen İşlevi, HFSA 23, s. 120-128, <https://hfsa-sempozyum.com/wp-content/uploads/2019/02/HFSA23-Dericiler.pdf>
- TÜİK Verileri, <https://data.tuik.gov.tr>
- Türkiye Merkez Bankası Verileri, <https://www.tcmb.gov.tr>
- Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonunun (Türk-İş) Açlık ve Yoksulluk Sınırı İstatistikleri, <https://www.turkis.org.tr/turk-is-agustos-2024-aclik-ve-yoksulluk-siniri/>
- YRP Kanun Teklifi ve EŞİK açıklaması için bkz. <https://esik.org.tr/kategori/basin-aciklamalari/74143/yeniden-refah-tan-nafaka-hakkinin-sinirlendirilmesi-icin-yasa-teklifi/>

